

אדם³⁵, השקיפה ממעון קדשך³⁶: (יא) אל גנת אגוז ירדתי. אמרה שכינה עיני ולבי על ישראל לראות בהם משכיל דורש את אלהים³², וזה היה בבית שני* שהמשילם באגוז לפי שישראל עריבים זה בזה*, וכן הוא אומר וכשלו איש באחיו³⁷, וכן בבית שני היו בהם צדיקים וחסידים ולקו בעבור הפריצים: (יב) השיבו ישראל לא ידעתי נפשי שמתני. אני גרמתי לעצמי שאהיה מרכבות עמי נדיב, עם מתנהגים בדבנות*.

ז. (א) שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך. אמרה השכינה אם תשוב ישראל בתשובה נחזה בך, נראה בשמחתך ובכבודך. השיבו ישראל מה תחזו בשולמית כמחולות המחנים. כמחול שתי המחנות*, והשכינה עוזו שיש בתוכינו*: (ב) מה יפו פעמך וגו'. הולך ומסדר שבח השכינה והתאחדותה בדמיון ומשל. כך קבלתי פירושו מפי משכיל מקובל: (ו) מלך אסור ברהטים קרבת הכבוד בכבוד והתאחדותה¹, ודמה קומה לתמר האילן זכר ונקבה, והגוף אחד והענפים שנים: (ט) אמרתי אעלה בתמר. אמרו ישראל אעפ"י שגרם העון חשבתי שאעלה לגדולה בזכות השכינה הנמשלת לתמר. אחזה בסנסיניו נאחז בידנו מעשיו וזכותיו. ויהיו נא שדיך כאשכלות הגפן וריח אפרך וגו'. מקום יניקה, כאשכלות הגפן, שתקבל זוהר ושפע ממקור החכמה. וריך אפרך כתפוחים. המשל על קבלתה מן שני הכרובים: (י) וחכך כיון הטוב. ודברך לא יהיו רק למליץ טוב על ישראל כנגד הכבוד, ויהי חכך דובב שפתי ישינים, אלו ישראל בגלותם: (יב) לכה דודי. אמרה שכינה אל הכבוד: אחר שנגזרה הגזירה, הגלות, למה תעמוד מרחוק ותתעלה למרום מרומים. נצא השדה, לא תסלק שכינתך ממני, הנה בגלות בבל רבוצי תורה ובתי כנסיות ובתי מדרשות. זה משל הכרמים והסמדר והרימונים והדודאים.

ח. (א) מי יתנך כאח לי. השיב הכבוד אם אתה מתאוה ומשתוקק שאחבר עמך, גם אני נגדך כל תאותי¹ שתהיה כאח לי ולא אפרד ממך יונק שדי אמי. ותקבל יניקה ממקום יניקתי, הוא רוח אלהים חיים. אמצאך בחוק. כל חפצי ורצוני כשאמצאך בזמן הגלות שאתה עמם בצרתם. אשקך שתהיה דבק עמי: (ב) אנהגך. אעלה אותך אל דביר קודש והיכלי, הוא בית אמי תלמדני. אין הנשמה מראה פעולותיה זולתי הגוף, ואין לגוף פעולה בלתי הנשמה, כי הקב"ה מראה נוראותיו ואותותיו על ידי מדותיו. אשקך. כל זה משל הסתפקות אור העליון אשר משם מתברכים האבות והבנים יחדיו: (ג) שמאלו תחת ראשי. לשון בסתר על הכבוד שאין בו ירידה כי

35 תהלים יד, ב. 36 דברים כו, טו. 37 ויקרא כו, לו. מלמד שכולם עריבין זה בזה (סנהדרין כו, ב). 1 והתאחדותה, בהקדמת זוהר (יד, א): מלך אסיר איהו ואחיר באינון בתי לאתחדא וכו', ע"ש. 1 נגדך כל תאותי, תהלים לח, י.

ו. יז). בדבנות. נראה שצ"ל בדבבות, דהיינו שנאת חנם, והשוה יומא ט, ב: מקדש שני... מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם. פרק ז

שתי המחנות. מחנה הצדיקים ומחנה השכינה (פסחים סח, א) (הגה). שיש בתוכינו. שעתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים (כדאיתא בסוף תענית), ופירושו שהקב"ה יהיה באמצע והצדיקים כמחול סביבו (הגה).

פרדס אחד בלבד, אמר ליה אביו חייך וכו' (תנחומא משפטים יב). וזה היה בבית שני. שהיו בהם צדיקים וחסידים ולקו בעבור הפריצים (לשון רבינו להלן). מה שאין כן בבית ראשון שהגלו מפני ג' עבירות שרובם עשו. עריבים זה בזה. וכן הוא האגוז: „מה אגוז זה את נוטל אחד מהכרי וכולן מדרדרין ומתגלגלין זה אחר זה, כך הן ישראל לקח אחד מהן כולן מרגישינן, הה"ד האיש אחד יחטא וגו'" (שיר השירים רבה

אם עלייה: (ד) השבעתי אתכם. דברי השכינה בזמן הגלות ושמעבעת ישראל שלא ידחקו את הקץ², ושלא יהיו מעוררים האהבה עד שיגיע עת הרצון. ולא אמר בצבאות או באילות * לפי שאין השכינה במקומה: (ה) מי זאת עולה מן המדבר. היא המסע העשירית מעשר מסעות שנסעה השכינה, כמו שאחז"ל³ עשר מסעות נסעה השכינה, מכפורת לכרוב, ומכרוב למפתן⁴, וממפתן לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לגג, ומגג לחומה, ומחומה לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, וממדבר עלתה וישבה לה למקומה, כדכתיב אלך אשובה אל מקומי⁵. מתרפקת על דודה. מתרפקת ומתאוננת על פרידת דודה ממנה. ומה אמרה: תחת התפוח עוררתיך. המשל על הכרוב השמאל היא התחלת הצורה, ולשון עוררתיך רומז על הקירוב והתעוררות האהבה בזמן שישראל שרוין על אדמתם ועושין רצונו של מקום, כמו שאחז"ל⁶ כתוב א' אומר ופניהם איש אל אחיו⁷, וכתוב א' אומר ופניהם לבית⁸, לא קשיא כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום * וכאן בזמן שאין ישראל וכו'. שמה חבלתך אמן. רוח אלהים חיים. שמה חבלה ילדתך. שאר דברים הרוחנים. אחר שהיינו מתקרבים ומעוררים את האהבה ונאצלו ממקום למקום אחר כשנפרד בזמן הגלות אמרה: (ו) שימני כחותם. כשנפרד בזמן הגלות כחותם הידוע. כחותם על זרועך. שהוא כנגד הלב כמו שאמר חז"ל בברכות⁹, מגין שהקב"ה מניח תפילין וכו': (ז) אם יתן איש את כל הון ביתו. כל לבבו וכל נפשו וכל מאודו. באהבה. הדביקות בשכינה. בוז יבוז לו. יקדש שמו ברבים, ויהי לו הוד והדר, וקרנו תרום בכבוד, ויעלה למעלה עליונה להיות רצוי ונמנה במקבלי פני השכינה: (ח) אחות לנו קטנה. המשל על ישראל שהם בגלות נבזים ושפלים¹⁰. ושדים אין לה. אין להם מקום הנקה לפי שהן יוצאין מארץ החיים, ונפרדים ממקום התורה כדכתיב כי מציון תצא תורה¹¹, ובגלות הוא אומר, וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא תורה¹². מה נעשה לאחותינו ביום שידובר בה. מה נעשה להם, במה נוכל לקיים אותם ולתת להם אחרית ותקוה בגלותם: (ט) אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף. אם היא לעומת האויבים המפתים אותה לשקר באמונתם כחומה, נבנה עליה טירת כסף. המשל שלא יוכל אדם להם¹³. ואם דלת היא. שהיא נוח להפתח כן יהיו נוחים להתפתות. נצור עליה לוח ארו. כענין שנאמר ובנית מצור¹⁴, ילחמו האויבים בהם ויוכלו להם. משיבה היא, ר"ל כנסת ישראל: (י) אני חומה ושדי כמגדלות. מתפארת שתהיה כחומה נצורה להתחזק באמונתה, ובשתי התורות תורה שבכתב ותורה שבע"פ שהם חיות האדם כמו השדיים שהם חיי הולד. אז, אמרה, הייתי בעיני הקב"ה כמוצאת שלום: (יא) כרם היה לשלמה. למי שהשלום שלו. ישראל נקראו כרם שנא' כי כרם ה' צבאות בית ישראל¹⁵, ואומר אני ה' נוצרה¹⁶. בבעל המון. המשל על האומה והדרה והמונה¹⁷, וגרם העון ונתן אותה לא"ה. איש יביא בפריו. היו מעבידין ישראל בגופו ובממונו. אלף כסף. משל על ימי הגלות, ולא הקפיד על המיעוט * שהוא יותר על האלף: (יב) כרמי שלי לפני. לאחר

2 כתובות קיא, א. 3 ראש השנה לא, א. 4 ומכרוב למפתן, כנמרא: ומכרוב לכרוב ומכרוב למפתן. ועי' בדקדוקי סופרים לר"ה שם, הערות י—כ. 5 הושע ה, טו. 6 בבא בתרא צט, א (בשינוי לשון). 7 שמות כה, כ. 8 דברי הימים ב, יג. 9 ברכות ו, א. 10 נבזים ושפלים, מלאכי ב, ט. 11 ישע' ב, ג. 12 דברי הימים ב, טו. ג. במקרא: ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה. 13 שלא יוכל אדם להם, כלשון המקרא: אין המלך יוכל אתכם דבר (ירמ' לה, ה). — ובפנים הספר יש הנה שצ"ל: "שלא יוכל אדם להרע להם". ואין צורך כנ"ל. 14 דברים כ, כ. 15 ישע' ה, ז. 16 שם כו, ג. 17 ע"פ ישע' ה, יד.

לזה דוגמת חיבת זכר ונקבה האוהבים זה לזה

פרק ח

או באילות. כמו שאמר לעיל פרק ב, פסוק ז. (רשב"ם בבא בתרא צט, א). ולא הקפיד עושים רצונו של מקום. הם הופכים פניהם זה על המיעוט. כלומר ימות המשיח ראויים להיות

שיהיו מוצאים מן הגלות ויהיו במשמרתי כבתחילה. האלף לך שלמה. זהו חול*, ורמז בכאן על ימות המשיח שיהא אלף שנים, הוא האלף השישי משנות עולם שהם ששת אלפים שנה*. ומאתים מן האלף הזה לנוטרים את פרי. לשומרי שכן התורה והמצוה שמתו, והתאוו לביאת הקץ ותחיית המתים, ר"ל שיהיה תחיית המתים מאתיים שנה אחר הגאולה* שתהיה קודם מאתיים שנים באלף הששי ותגלה הגאולה והישועה: (יג) ולכך אמר היושבת בגנים. היא השכינה שהיא בקו האמצעי. חברים מקשיבים. ישראל מקשיבים לקולך לקבץ נפוצותיהם, ושתלכי כמאז לפנייהם. וידוע הוא כי מ' שנה גלו¹⁸ השבטים קודם מנשה* ובנימן, וגלו בג' גליות, דכתיב בעת הראשון הקל ארצה זבולון וארצה נפתלי והאחרון הכביד¹⁹, וכן מתברר גם מן הפסוקים. ויהודה ובנימן גלו כמו כן בג' גליות*, דכתיב בדרך אחותך הלכת ונתתי כוסה בידך²⁰, וכן מפורש בכתוב. ושהלכו בגלות ראשונה כן יצאו* מן הגלות תחלה, ולאחר זמן יצאו בני יהודה, וזהו שהתנבא ישעיה ואמר, ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו²¹. שאמר "שנית" שגאולת עשרת השבטים תהיה ראשונה, וזהו "את שאר עמו" אשר ישאר מאשור: ואח"כ הוא מסדר שני הגליות ומזכיר שתי הגאולות וקורא לכל א' וא' בשמן הראוי. אמר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל²², קרא עשרת השבטים נדחים לפי שהם עומדים ביחד אבל נדחים ממקומן, וקרא גלות יהודה נפוצים, ונפוצות יהודה יקבץ²³. וימשחו להם בית ישראל משיח* ויכבוש ארצות ומלכים ויבא לירושלים. ויבנה אותה, כדכתיב בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס²⁴. וימות במלחמה*, ועליו נאמר ביום ההוא יגדל המספד בירושלים²⁵, ואומר והביטו אלי את אשר דקרו²⁶, ואחר כן יבואו הנפוצות המפוזרים בין העמים ושמו להם ראש א' הוא משיח בן דוד שהיה עמהם בגלות*, וברשיון מלכי האומות ובעזרתם* ילכו לארץ ישראל, כדכתיב והביאו את כל אחיכם וגו'²⁷, ויהי המלכות ההיא נמשך ואינו פוסק לעולם. וזהו, נאום ה' אלהים מקבץ נדחי ישראל²⁸, אלו עשרת השבטים. עוד אקבץ עליו לנקבציו²⁹, עוד אקבץ על

18 שם ח, כג. ושמונה שנים שהה בין כל אחת ואחת (סדר עולם פרק כג). 19 יחזקאל כג, לא. 20 ישע' יא, יא. 21 שם יב, 22 תהלים קמז, ב. 23 זכרי' יב, יא. 24 שם י, 25 ישע' סו, ב. 26 שם נו, ח.

שנת ג"א שי"ט: "חורבן ירושלים היה קל"ז שנים אחר חורבן שומרון". בג' גליות. גלות יהויקים, יהויכין, צדקיה. כן יצאו. בתחלה בגאולה העתידה עשרת השבטים. אבל בבית שני לא חזרו עשרת השבטים כלל, כמו שמבאר להלן. וימשחו להם וכו'. זה יהיה משיח בן יוסף (הגה). וימות במלחמה. השה לשון הרמב"ן סוף ספר הגאולה: "אז יתגלה משיח בן אפרים... ויתן השקץ שם, ונאמר עליו בפרקי היכלות (לט, א) כי ארבעים שנה ילך ויקבץ מן הנדחים וילחם מלחמות וימות במלחמות גוג עד שיתגלה משיח בן דוד וינצח אותם ויאספנו אוסף שלם ויטהר אותנו...". שהיה עמהם בגלות. עיין סנהדרין צח, א: והיכי יתיב, אפתח דקרתא (רומי). וברשיון מלכי האומות ובעזרתם וכו'. הדברים מרפסין איגרא. ומי יגלה עפר מעיני רבינו שכן זכינו בימינו

האלף הששי (כמבואר להלן). והאלף החמישי הוא הגלות. ברם ידוע כי קע"ב שנה אחר חורבן בית שני נשלמו ד' אלפים ליצירה, והנה על כרחנו ימי הגלות הם יותר על האלף. וקשה איך אמר: "אלף כסף, משל על ימי הגלות", הלא הם קע"ב שנה יותר מאלף. על זה אמר: ולא הקפיד על המיעוט. זהו חול. ר"ל מלכות בית דוד (הגה). ששת אלפים שנה. אפשר שר"ל שבאותו אלף עד סופו נצפה על ביאתו (שם). שיהיה תחיית המתים מאתיים שנה אחר הגאולה. בשער הרביעי מספר הגאולה כותב הרמב"ן: מ"ה שנה אחר שתהיה הגאולה שלמה. אף המתים בגלות כי יקיצו ויראו הגאולה. מנשה. צ"ל: יהודה. — ולא ידעתי לכוון מספר ארבעים שנה שרבינו כותב שגלו עשרת השבטים לפני יהודה ובנימין. עיין ערכין יב, ב. תוספות ד"ה הנך. — ובסדר הדורות

הנקבצים ההם קובץ אחד, הם נפוצות יהודה. וזהו, ושב ה' אליהם את שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר הפיצך*. ואפשר שבין שתי קיבוצי גליות אלו יהיה זמן מרובה, ובתוך כך יהיו רועים על העתים²⁷ לברר וללבן בו רשעי ישראל, ולהתיר אותם כהיתוך כסף בתוך כור, כמו שאירע ביציאת מצרים. וזהו יהיה לאלף ומאתים ותשעים הוא קץ דניאל²⁸, שהוא חמשת אלפים ומאתים לבריאת העולם*: ועוד נאמר אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות ושלשים וחמשה*, הרי שהגאולה כמו כן תברר ותתלבן, כלומר שלא תהיה בפעם אחת, כמו שמצינו בבית שני שהיה בין בנין הבית ובין הפקידה י"ח שנה²⁹, ומיציאת מצרים עד שנכנסו לארץ מ' שנה, ובעת ההיא יגברו המלחמות והמהומות העצומות ויגיעו ימי הנחמות וההבטחות המופלאות הגדולות הנוראות. אבל התחלת הגאולה בע"ה תהי' תוך קפ"א*. וראיתי לפרש בכאן פרשה א' מזכריה שהיא עתידה, והמפרשים בעבור שראו שהתנבא זכריה על בנין בית שני ועל שאר המאורעות שאירע בו אמרו דבר הנבואה הזאת* בבית שני לא נ"ל הדברים הרבה, כי הרבה נבואות מן הנביאים שהם באמת עתידות והן בתוך הנבואות בימיהם, כמו והיה באחרית הימים³⁰ שאמרוהו ישעיה ומיכה בסיגנון א', והנבואה בתוך שאר הנבואות שכבר עברו, וכמה נחמות עתידות והבטחות נפלאות בירמיה וביחזקאל עתידות בין שאר הנבואות שנתקיימו בבית שני, ופרשה זו היא בזכריה: גילי מאוד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על החמור³¹, ופירשו הנה מלכך יבא לך על נחמיה התרשאת³², עני ורוכב על החמור שאמר כי אם הבהמה אשר אני רוכב עליה³³, ולא אמר סוס או פרד, ופירשו ועוררתי בניך ציון על בניך יון³⁴, על מלכות בית חשמונאי, דזה לא נראה³⁵ כי לא מצינו שנחמיה נקרא מלך ושר כי אם זרובבל בן שאלתיאל פחת יהודה³⁶, לפי שהיה מזרע יכניה מלך יהודה, אמר לחם הפחה לא אכלתי³⁷, ועוד כי לא עלו מן הגולה כי אם יהודה ובנימן, כדכתיב ויקומו ראשי האבות ליהודה ובנימן והכהנים והלויים לכל העיר האלהים את רוחו³⁸, ובכאן אומר והכרתי רכב מאפרים*. אעפ"י ששנינו בסדר עולם³⁹, כל הקהל כאחד ארבע רבוא⁴⁰, בכללם את מוצא ארבע ריבוא ובפרטן אי אתה מוצא אלא ל' אלף⁴¹, אלא אלו של

27 ויזעים על העתים, מרועים מכל העתים (הנה בפני הספר). 28 דניאל יב, יא: אלף מאתים ותשעים — שבה תהיה הגאולה. 29 כמבואר לעיל ה, ב. 30 ישע' ב, ב—ד. מיכה ד, א—ג. 31 זכרי' ט, ט. 32 פירוש זה מובא בראב"ע שם בשם ר' משה הכהן. 33 נחמ' ב, יב. עליה, במקרא: בה. 34 זכרי' ט, יג. 35 וכן הקשה הראב"ע על דעת ר' משה, ע"ש. 36 חגי ב, ב. 37 נחמ' ה, יד. כלומר לא בקש לחם הפחה מישראל. הרי שהיה רק פחה ולא מלך. — גם הראב"ע הקשה קושיא זו על ר' משה. 38 עזרא א, ה. 39 סדר עולם פרק כט. 40 עזרא ב, סד. 41 ל' אלף, בסדר עולם: ל' אלף ושלש מאות ושישים, ושנים עשר אלף היכן הם. ועיין במאור עין שם. גם הרמב"ן בשער הראשון בספר הגאולה האריך

לראות קיום דבריו אלה. ושב וקבצך וגו'. דברים ל, ג. כלומר וזהו שכתוב „ושב וקבצך“, כי יהיו שתי קיבוצי גליות, כמו שמבאר והולך. חמשת אלפים ומאתים לבריאת העולם. בביאורו לבראשית ב, ג, כותב הרמב"ן: „ויהיה זה קי"ח שנה אחר חמשת אלפים“, כלומר התגלות משיח בן יוסף. ומשיח בן דוד יתגלה מ"ה שנה אחר כך, ויהיה זה בשנת ה' אלפים קס"ג ליצירה. וכן הסיק בסוף ספר הגאולה (עיין בביאורים שם). אלף שלש מאות ושלשים וחמשה. דניאל יב, יב. הנה יש הבדל מ"ה שנה בין מספר זה להנ"ל: „אלף מאתים ותשעים“, וזה מראה שלא תהיה

הגאולה בבת אחת, כמו שמבאר והולך. תוך קפ"א. טעמו שכמו שהיה בין הפקידה והגאולה ח"י שנה כן יהיה מן הקבוצ נדחים עד הקבוצ השני. ויען שקץ דניאל יהיה בחמשת אלפים ומאתים לבריאת עולם, כמו שביאר לעיל, ע"כ הפקידה הראשונה תהיה תוך שנת קפ"א. ויהיו בין שני הקבוצים ח"י שנה שלימות, ובהתחלת שנת חמשת אלפים מאתיים לבריאת העולם יתקיים הקץ שדניאל ניבא עליו. דבר הנבואה הזאת. היינו בזכרי' ט, ט: גילי מאד בת ציון הנה מלכך יבא לך וגו', כמו שמבאר והולך. רכב מאפרים. זכרי' ט, י. ואם כן איך זה יתכן

שאר שבטים, שעלו ונקראו אפרים כי כל השבטים נקראו אפרים, אין אומר אפרים * על אלפים שעלו מהם עוד והכרתי רכב מאפרים וסוס מירושלים ונכרתה קשת מלחמה. זה לא היה בבית שני, כי כמה מלחמות * היו בין ישראל ובין מלכי יון ועוד ואיה, ומשלו מים עד ים⁴², הלא לא היתה לישראל מלוכה וממשלה כל ימי בית שני כי תחת מלכי פרס ויון ורומי היו. מכל טעמים אלו אין דעתי לפרש פרשה זו על בית שני כי אם לעתיד בימי משיח. הנה מלכך יבא לך, הוא מלך המשיח. עני ורוכב על החמור, רמז כי לא בקשתם ובחרבם ירשו ארץ ולא בסוס ורכב כי אם ברצון הבורא, שיפל וישפל כל האומות לפניהם. והכרתי רכב מאפרים וגו', שלא יצטרכו לכלי זיין כדכתיב וגברתים בה' ובשמו יתהלכו נאום ה'⁴³, כי אבני נזר מתנוססות על אדמתו⁴⁴, אותם אבני קודש שנשפכו⁴⁵ שבו לקדמותם, כי מה טובו ומה יפיו בצאת הכבוד ושכינת עוזו מן הגלות ופרשה עליהם האור הבהיר הלבן אשר עינו כעין הבודלח. הוא מן השמים למדה המטה כלפי חסד ולמדה המטה כלפי הדין יתרצה השפע האדום, ואחר שיהיו המדות כתיקונם ובשלימם לא יהיו גשמים צמוקים פעם מרובים ופעם מעוטים, כי ההמשכה הפנימית יהיה כתקונו *, שאלו מה' מטר⁴⁶, ושאר הענין. ומשלו מים עד ים⁴², הוא גבול א"י כדכתיב ושתי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר⁴⁷. ואחר שהזכיר גאולת אפרים, היא י' שבטים, הזכיר גאולת נפוצות יהודה ואמר בה גם את בדם בריתך שלחתי וגו'⁴⁸, רמז בכאן על עקבות משיח שיהיה הדור כולו חייב ותשתכח תורה מישראל ותרבה החוצפה והעזות⁴⁹, כדכתיב מבור אין מים בו⁴⁸, ולא ישאר בדם רק זכות מצות מילה *. גם היום מגיד משנה אשיב לך⁵⁰, כאשר שלחתי מבשר טוב לגאולת אפרים כן אשלח לכם מבשר שני. ועבר בים צרה⁵¹, הוא בעבור מלך הצפון הוא קיסר, שיבא מעבר לים ברכב ובפרשים ובאניות רבות וילכו כל ארץ מצרים ומלכות כוש, וזהו זכתיב והובישו כל מצולות יאור⁵¹, ויאור בכל מקום הוא יאור מצרים וזהו ולובים וכושים במצעדיו⁵². וזהו שנאמר שם ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב וישתער וגו' ובאניות רבות וגו'⁵³, ואומר וארץ מצרים לא תהיה לפליטה⁵⁴, ואז יפשוט על כל העולם כלו ט' חדשים, ובהיותו שם ישמע שעם רב באים מדרך המזרח הם עשרת השבטים, ויצא לקראתם ויערוך למלחמה עליהם, כדכתיב ושמועות יבהלוהו ממזרח ומצפון ויצא בחימה גדולה וגו'⁵⁵, ועל אותו היום נאמר והיתה עת צרה אשר וגו'⁵⁶, ואמר ירמיה הנביא שאלו נא וראו אם יולד זכר וגו', הוי כי גדול היום מאין כמוהו ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע⁵⁷, ויפלו כולם חללים לפני ה' ולפני מחנהו, כמ"ש ובא עד קצו ואין עוזר לו⁵⁸. אחרי כן ילחמו בני יהודה עם בני ישראל ויבואו על ירושלים כדכתיב וגם יהודה תלחם בירושלים⁵⁹, לפי שקנאו אפרים על בני יהודה מדבר המלוכה, ועל זה נתנבא ישעיה

בסדר עולם זה. 42 זכרי' ט, י. 43 שם י, יב. 44 שם ט, טז. 45 ע"פ איכה ד, א. 46 זכרי' י, א. 47 שמות כג, לא. 48 זכרי' ט, יא. 49 סוטה מט, ב. 50 זכרי' ט, יב. 51 שם י, יא. 52 דניאל יא, מג. 53 שם מ. 54 שם מב. 55 שם מד. 56 שם יב, א. 57 ירמיה ל, ז. 58 דניאל יא, מה. 59 זכרי' יד, יד.

שנבואה זו נאמרה על בית שני, הלא אפרים לא שב עדיין. אין אומר אפרים. אפילו אם תרצה לשנות שמרומז בסדר עולם שעלו עם הגולה משאר שבטים, והם מכונים בשם אפרים. אבל זה לא יתכן, כי הנביא לא יאמר על עשרת אלפים שעלו מהם זכר. וכו'. כלומר הלא לא היו הרבה מלחמות בין מלכי ישראל ובין מלכי יון עד שנוכל לומר כי הפרשה הזאת נאמרה על הזמן ההוא. יהיה כתקונו. זה קאי על סיפא דקרא שם: שאלו מה' מטר וגו' (זכרי' י, א). רק זכות מצות מילה. זהו שכתוב: גם את "בדם בריתך" שלחתי

שתסור הקנאה ותעבור המלחמה בסור הקנאה, וסרה קנאת אפרים וצוררי יהודה יכרתו אפרים לא יקנא וגו' ⁶⁰, ואח"כ תהיה מלחמת גוג ומגוג ויהיו כל המלחמות וכל הקנאים עוברות לאלף הששי, ג' מאות ול"ה*, שהוא קפ"ט*: (יד) ברח דודי. צפה ברוח הקודש ונתנבא על אלף השביעי הוא היום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים ⁶¹, הנשמות צרורות בצרור החיים ויהיה כסאו ה' ויהי הנהר ⁶² אשר בו קיום העולם. וישבו למקורו והנהר היוצא מעדן החכמה פוסק, וזהו ברח דודי, רמז לסילוק הכבוד, ולהתעלותו באור העליון. ודמה לך לצבי וגו' על הרי בשמים. הוא המקום הכלול מכל הויות, מלא גויות. מפליא תושיות*, המקרה עליות*. יזכני להמנות ולהיות מן הכת המשימין עצמן כשיריים ⁶³, ויחיינו מיומים ⁶⁴, לראות בכבוד ירושלים, בהיות אור הלבנה כאור החמה ואור החמה תהיה שבעתים, כדכתיב והיה אור הלבנה כאור החמה וגו' ביום חבש ה' את שבר עמו ומחץ מכתו ירפא ⁶⁵, אמן

60 ישעי' יא, יג. 61 ראש השנה לא, א. 62 הנהר, עם הנהר (הגה בפנים הספר). 63 ראש השנה יז, ב. 64 הושע ו, ב. 65 ישעי' 5, כו.

וחמשה" יהיה בחמשת אלפים רמ"ה. — ועתה בכל האלף הוא ימות המשיח שנחכה על ביאתו כשיהיה רצון הבורא יהיה כפי הסדר הנ"ל" (הגה). מפליא תושיות. מסיים עכשיו בתפלה. המפליא תושיות. המקרה עליות. והמקרה במים עליותיו (תהלים קד, ג) הוא יזכני וכו'.

אסיריך מבור. ג' מאות ול"ה. כלומר זה שחזה דניאל: אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים וחמשה — הם יהיו בשנת קפ"ט (עיין להלן). שהוא קפ"ט. ברור שצ"ל: רמ"ה (וכן הגיה בהגה הנדפסת בפנים הספר) — שהרי כתב לעיל שקץ „אלף מאתים ותשעים" יהיה בחמשת אלפים ומאתים לבריאת העולם, ע"כ שהקץ „אלף שלש מאות שלשים